

אזהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב' אזהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מנתי ומבתי מדרשות.

אזהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב' אזהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מנתי ומבתי מדרשות.

'אזהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב'
אזהב ה' שערים המצויינים בהלכה - יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות

ספר
משנה ברורה
עוז והדר
המנואר

מהדורה חדשה מפוארת מדויקת ומאירת עינים
בתוספת ציונים מקודרת ומראי מקומות

ביאורי ההלכה
פירוש דברי ה"ביאור ההלכה"
כולל מקורות הסוגיות מתוך הגמרא והראשונים

ביאורים
פירוש דברי ה"שליח ערוך" הרמ"א,
וה"משנה ברורה"
כולל מקורות הסוגיות מתוך הגמרא והראשונים

משנת שער הציון
ביאור מקורות היינים
ובירור דברי הפוסקים

ציונים והערות
מקורות הביאור, הערות והארות,
מו"ם בדברי הפוסקים

ליקוטי פוסקים
לקט פוסקים
משו"ע הרב והחזו"א

קיצור ביאור ההלכה
תמצית דברי
ה"ביאור ההלכה"

חלק ראשון - כרך ראשון

סימנים א - ל"א

הלכות הנהגת אדם בנוקר, הלכות ציצית

יוצא לאור על ידי
בית מדרש להלכה ומכון "עוז והדר"
מפעל משנה ברורה השלם
שנת תשס"ז לפ"ק

הגה

סעיף א - שו"ע

ועל כל פנים לא יאחר זמן התפלה שהצבור מתפללין. שו"ת ה' לנגדיו תמידו, הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים כי על ידי

יתגבר אדם כאריא נגד יצרו לעמוד בבוקר מיד כשיתעורר משנתו, לעבודת בוראו, שיהא הוא מעורר השחר, כלומר שיהא קם קודם עלות השחר.

ציונים והערות

קודם שיאור היום. ותיירץ דקודם אור היום ג"כ נקרא בקר, והביא ראיות לזה. ובספר לב חיים האריך לסתור ראיותיו, ותיירץ דכונת המחבר היא שיתגבר כארי לעמוד בבקר דהיינו כשיאיר היום, וזהו ע"י שיהא הוא מעורר השחר ויקום קודם אור היום. והלבושי שרד כתב דכונת המחבר במה שכתב שיהא הוא מעורר השחר, שירגיל עצמו במאכלים קלים שלא יישן הרבה. ובספר ארצות החיים (למל"ג נאמן יאודה סק"ט) כתב דאע"פ שבברכות (סג): אמר שמואל ששינה בעמוד השחר מועיל לגוף, והרמב"ם כתב (דעו"פ פ"ד ה"ד) ע"פ הרפואה שיישן דוקא בסוף הלילה, מ"מ אחד מתנאי התורה היא מיעוט שינה (למ"ג פ"ו מ"ה), ובברכות (סג): אמרו אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה, ובאמת אמרו בנדרים (מט): שרבנן נקראים תשושי כח. והוסיף שאת הקושיא משמואל שאמר ששינה בעמוד השחר מועיל לגוף אפשר לדחות, ששמואל סובר לא איכרא לילה אלא לשינתא, כי רב יהודה תלמידו אמר כן בעירובין (סא), ומסתמא שמע כן מרבין.

ה. וכתב רעק"א (פגסו"ט ל"ט) דאף אם אי אפשר לו להתפלל בציבור, לא יאחר הזמן שהציבור מתפללים.

ו. בספר תולדות יעקב יוסף (מי עשה לזה) כתב וז"ל: 'כתב רמ"א באורח חיים, שו"ת ה' לנגדיו תמיד זה כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים וכו', אך יש להבין, דהוה ליה למימר לפני תמיד, מה שאין כן לנגדיו משמע שהוא נגדיות, כמו שאמרו חז"ל, זכה עזר, לא זכה כנגדו וכו' (יגמ"ט סג), הגם דשמעתי שיחזיק האדם את עצמו איך רחוק מהשם יתברך, וזהו שכתוב שו"ת ה' לנגדיו. ודפח"ח. ולי נראה לפי מה שקבלתי מרבותי וחבירי, איך יתנהג במדת רחמים עם כל אדם, וגם שרואה באיזה אדם שום דבר מכוער יתן לב שגם שם שורה שמו יתברך, דלית אתר פנוי מיניה וע"כ הוא לטובתו, שיש בו ג"כ שמץ מנהו, ויתן לב לשוב. וכאשר זכרתי בקונטרס אחרון (דני"ט ששעמי ממוי סי' נה) בשם מוהר"ן, כגון שבא לו ביטול ע"י שיח אדם בתורה או בתפלה, יתן לב שהיא לטובתו, או שלא היה מתפלל ולומד כראוי, או שיכוון כוונה אחרת וכיוצא בזה שקבל לטובה, ואז ימצא שבאמת הוא לטובתו, וזהו שכתוב שו"ת ה' לנגדיו תמיד.

ז. בשו"ת רשב"ן (א"ח סי' ט) תמה איך קרוץ מחומר שנברא ביצר הרע, ועליו לפרנס את עצמו ואת ביתו ולעסוק בקניני תבל באונס וברצון, יכול לקיים שו"ת ה' לנגדיו תמיד. וכתב לבאר כוונת הפסוק עפ"י מה שאמרו במנחות (טז): רבי יוסי אומר אפילו סילק [מהשולחן של לחם הפנים] את [המערכה] הישנה שחיתת וסידר את החדשה ערבית אין בכך כלום, אלא מה אני מקיים [ונתת על השלחן לחם פנים] לפני תמיד (שמות נה ל), שלא ילין שלחן בלא לחם. אמר ר' אמי מדבריו של ר' יוסי נלמוד, אפילו לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, קיים מצות לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך (יהושע ו ט). אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, אפילו לא קרא אדם אלא קריאת שמע שחרית וערבית, קיים לא ימוש'. ומוכח מזה שגם דבר שעושים כל יום שחרית וערבית נקרא בשם 'תמיד', וא"כ גם בענין זה כוונת הפסוק שכשאדם קם ממתו וכשהולך לשכב יזכור את בוראו, ובוהו מקיים מצות 'שו"ת'. והוסיף דהנה הרמ"א פתח את ספרו באור"ח בפסוק 'שו"ת ה' לנגדיו תמיד', ומסיים בפסוק 'וטוב לב משתה תמיד', ונראה שכיון לדברים הנ"ל, כי זה ברור שאין כוונת הפסוק שישתה אדם וישמח כל היום, אלא שישתה ויאכל בבוקר ובצהרים ובערב, כמ"ש (שמות טו י) 'בין הערביים תאכלו בשר ובבקר תשבחו לחם', כמו כן הכוונה בפסוק שו"ת ה' לנגדיו תמיד שיזכור מה' ויתפלל אליו בקר צהרים וערב.

ח. כתב בספר שפע חיים (פרט"ט כי מנח טעו"ת ל"ט), שלכך כתב הרמ"א שזהו כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים ההולכים לפני האלקים, כי הם יכולים לומר גירא בעינא דשיטנא ואינם חוששים לקבל על עצמם קבלה תמידית של שו"ת ה' לנגדיו תמיד, אבל אנשים פשוטים שלא הגיעו למדרגה זו, אין להם להכניס עצמם בנסיכון, אלא יתגבר כארי לעמוד בבקר לעבודת בוראו וכו' ויקבל עליו עבודת היום.

ט. בסנהדרין (נב) איתא: 'אמר רב חנה בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא, המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכניה נגדו, שנאמר שו"ת ה' לנגדיו תמיד'.

ומשמע ששו"ת ה' לנגדיו תמיד היינו בשעת התפלה, ואיך כתב הרמ"א שפסוק זה הוא כל היום. ותיירץ בספר ארצות החיים (מאלי לנאן סק"ט), שהרמ"א דקדק

א. כן כתב הטור על פי דברי ר' יהודה בן תימא שאמר (למ"ג פ"א מ"ג) 'הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים', וביאר הטור שמה שאמר ר' יהודה בן תימא גבור כארי, כוונתו כנגד הלב, כי הגבורה בעבודת הבורא יתברך היא בלב, ואמר שתחזק לך בעבודתו. והט"ז (סק"ט) כתב שאריה אין לו יראה משום בריה, כן לא יעלה על האדם מורא יצרו אף שהוא תקף ממנו. ובספר הזכות (למ"ג המלו"ה סי"ט) תמה מה ענין דברי רבי יהודה בן תימא לקימה בבקר יותר מכל המצוות, ויותר מתאים היה להביא את הפסוק (נמדנ"ג נ"ד) 'הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא' שדרשוהו חז"ל על קימה בבקר, כמו שאיתא בברכות (יג): שבקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע מחמת פסוק זה, וכן דרשו בתנחומא על פסוק זה, 'עמדו משנתן, עומדים כאריות חוטפים קריאת שמע וממליכים להקב"ה'. ותיירץ שלכאורה יש לתמה על ר' יהודה בן תימא מה יש לו לצוות שיהיה האדם גבור כארי, הרי כבר מהפסוק יש ללמוד דבר זה, אלא על כרחך שזה אמת למי שלא חטא מנעורים ולא הוחלש כח יראת ה' ממנו, לבו כלב ארי שאין היצר הרע יכול להזיזו ממקומו, ממילא כלביא יקום בזריות לעבודת ה', ויהודה בן תימא הוצרך לזרז את מי שאינו כן מעצמו, עם כל זה יתגבר כארי. ולכן התחיל הוי עז כנמר, שעזותו יותר מגבורתו, ומפורש בזה הקדוש (מ"א קמ"ג) על פסוק אשרי אדם עז לו בך מסלות בלבבם, שגם אם חטא ורוצה לשוב, טוב שיהיה לו עז בהקדוש ברוך הוא שוודאי יסייעו לשוב ולעשות מסלה בלבו, ואחר כך קל כנשר, היינו להפרד מעניני עולם הזה שלא יהיה שקוע בהם, ואחר כך רץ כצבי, הוא שגם כשעוסק בעניני העולם הוא עראי ונוגע ואינו נוגע וכמאמר ז"ל אני רץ כו' לחיי עולם הבא, ואחר כך גבור כארי, היינו שייסייעו השם יתברך שיהיה באמת גבור כארי, וע"כ פתחו רבותינו הטור והשו"ע דבריהם עפ"י מאמר זה. ובספר אדני פו דקדק על הטור דיותר היה מתאים לומר יתגבר כלביא, שכן בפסוק (נמדנ"ג נ"ד) איתא 'הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא', הקדים לביא לארי. ותיירץ דהטור אזיל לשיטתיה שפירש בפרוש החומש על פסוק זה שהקדים לביא לארי, שכן דרך מתחילה יתגבר מעט כלביא ואח"כ יתנשא והולך כמו הארי שהוא מתגבר והולך, ומשום הכי כתב הטור נמי הכא יתגבר כארי, שהוא מעלה מעולה לענין קימה יותר מדמיון לביא. עוד כתב על פי פירוש רש"י בחומש שפירש על פסוק זה, 'כשהן עומדים משנתם שחרית הן מתגברין כלביא, וכארי יתנשא לחטוף את המצוות, ללבוש טלית לקרוא את שמע ולהניח תפילין'. ולפי זה י"ל שמשום הכי נקט הטור יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו שרצונו לומר לעשיית מצוות, כי לגבי לביא נאמר רק קימה סתם ולא משמע לעשיית מצוות, אבל גבי ארי דורשים יתנשא לעשיית מצוות, ולכן נקט כארי. ובספר פתח הדבור כתב ע"פ דברי ספר מדרש תלפיות (א"ח ט ע"ג א"ח), שהארי ישן בעינים פקוחות, ואם הצייד מסבכו, מיד מרגיש בו ומתכסה בנבנו ובשערותיו להעלים עצמו מן הציידים, ואם רואה כי אבד מנוס ממנו, נלחם עמהם בלי יראה ופחד. וזה מה שאמר יתגבר כארי, שיהיו עיניו פקוחות אפילו בעת שינתו לבל ילכד ברשת היצר הרע המסיתו שלא ישכים לעבודת בוראו.

ב. כתב האליה רבה (סק"ט) שכתבו אחרונים בשם הוהוה, שאל יאמר אדם הנני שוכב כמטתי ואלמוד, אלא צריך לעמוד, וילבוש המלבושים משום 'הכון לקראת אלהיך ישראל'. ואם אפשר לו שיקום על רגליו כדי שלא יבוא לידי שינה, טוב מאוד.

ג. כתב בספר משמת שלום (סי' ב) שבזמנינו רבים מהיראים והחרדים אינם גזוהים בזה, כי הכל לפי הזמן והמקום והאדם, ובזמנינו ישנתו הסדרים והטבעיות, כי בימי המחבר היו הולכים לישון בהתחלת הלילה, אבל בזמנינו ובמקומותינו שנשתנה זמן שכיבה, ממילא נשתנה זמן קימה, ואין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו. ובספר פתחי תשובה כתב שאין לבטל מאיחור הלימוד בלילה בשביל לקום באשמורת, והביא מה שאמרו בברכות (ה): תניא אבא בנימין אומר, על שני דברים הייתי מצטער כל ימי, על תפילתי שתהא לפני מטתי וכו', ומבאר הגמ' שלפני מטתי הכוונה סמוך למטתי ומשמעות הלשון היא שהתפלל סמוך לקומו, וע"כ שקם בעת הראוי לתפלה ולא באשמורת.

ד. בספר חלקיו של יידי (סי' ב) תמה דדברי המחבר סתרי אהרדי, דבתחילה כתב לעמוד בבקר דהיינו כשיאור היום, ואח"כ כתב שיהא הוא מעורר השחר דהיינו

הלכות הנהגת אדם בפקר סימן א

הלכות הנהגת אדם בפקר א דין השפמת הבקר. ובו ט' סעיפים:

א. טור. ב. ירושלמי (ברכות פ"א ה"א).

א * יתגבר (6) [א] פארי לעמד בפקר (א) לעבודת בוראו, * כשיהא הוא מעורר (3) [ב] (ב) השחר. הגה: ועל כל פנים לא יאחר זמן התפלה (ג) שהצבור מתפללין (טור). הגה: (א) [ג] שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טו ט), * הוא כלל גדול בתורה ובמעלות (ד) הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים, פי אין ישיבת האדם והתנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כשיכתו והתנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו פרוצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבורו במושב המלך. * כל שפן כשישיש האדם אל לבו שהמלך הגדול הקדוש ברוך הוא אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו כמו שנאמר (ימיה כג ט) 'אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה', מיד יגיע אליו היראה

שערי תשובה

באר היטב

א [א] פארי. עין באר היטב. ועין ט"ז (סק"א) שכתב שעקר הגבורה הוא נגד היצר הרע ואמר פארי כו', ונראה שהוא על דרך שאמרו ביומא דף ט"ט (ע"ב) נפק אתא כגוריא דנוקא מבית קדש הקדשים, ולזה אמר שיתגבר פארי נגדו: [ב] השחר. עין באר היטב. ובבב"ב יוסף (סק"א) כתב דביתו שלפניו ליתא. אף בהר"ק כתב ד' דף ' איתא, שכתב, ועל דא אתחייב מיתה לשמיא, וכתב שצריך לטל דיוי אף על פי שאינו רוצה לקום. ואם ארע שהמים רחוקים ואין לו מי שיקרבם אליו, נהגו קצת מבצלי הנפש שהולכים פחות פחות מארבע אמות עין שם. ולא נהירא לעניית דעמי דעריה שילף במרוצה שלא להשהות רוח רעה השונה על דיו. ובשו"ת שבות יעקב חלק ג' סימן א' כתב שאין נזהרים מליילך ארבע אמות בלי נטילת ידים, ויש לומר שפסקו את עצמם על זה ד' שמעון בן אלקנה סבירא ליה בבב"ב (מה) דכלא ביתה פארבע אמות דמנא, עין שם. ופשוט שאין לסמוך על זה אם בשעת הדחק. ועין באר היטב רכ"ה סעיף קטן ד', ועין לקמן סימן ד' (סק"א) מה שכתבתי בזה: [ג] שויתי ה'. עין באר היטב. וראיתי בכתבי

א (6) פארי. עין בהלכות קטנות חלק ב' סימן ג' ובספר בני חיים (הגה"ט סק"א): (3) השחר. בשל"ה (מסכת חולין דף חיים אות ה) כתב סוד, לחבר יום וליילה בתורה או בתפלה הן בפקר הן בערב. ומיד כשנעור משנתו יטל דיו וכו' ויצל מהוצאת שכבת זרע, ומפל שפן אם אינו רוצה לישן אף שגשאר משכב. של"ה (שם אות כה). כתב בספר תולעת יעקב (סוד נטילת שחיית), איתא בהר"ק, תהולף שחרית ארבע אמות ולא נטל דיו חייב כו' ער פאן, ותמה הבי"ח (סי' ד סק"א) על רבנו בית יוסף שלא כתבו. ונראה משום הרבא דרבא אין ימולין לזהר בקף ומוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, משום הכי לא כתבו. שירי ננסת הגדולה (הגה"ט סק"ד), וכן כתב דמשק אלקנהו (עמ"ס חולין פ"ח ט"ו יא אות כט). ועין ביד אהרן סימן ד' בהגהת הטור: (א) שויתי ה'. שיציר שם הנה"ה תמיד נגד עיניו בנקוד פנה, יהיה, וזה סוד שויתי ה' לנגדי תמיד, וזה תועלת גדול

כן דודי זקני הרב הקסיד האלהי מורנו הרב רבנו זלמן לוקאוור זכרוננו לברכה על מה כן ארבע אותיות ושאר שמות, והמנוחה כזה היתה נקראת בשם 'שויתי', והטעם הוא בכדי שיהיה נזכר שלא לשיח שיהיה בטלה בתוך התפלה מאימת השם אשר לנגד עיניו, וכתב על זה בשם דודי אדוני אבי זקני הגאון בעל תבואות שור שאמר במליצתו הצחה אם לא שויתי ידוממתי (תהלים קלא ב), רצונו לומר שייכל לנגד ידיו בלא השויתי, והתעורר מאד על זה לפי ששל הרב אינם משמרים כראוי ותשפכנה בראש כל חנויות, ועל דרך שאמר בראש השנה דף י"ח עמוד ב' ששל דבטילת אדרכתא מן שטריא עשאוהו יום טוב, ולכן גם כזה ראוי לאור חיל לבטל המנהג, והאריך בדברי נעם. ונראה דבמנורות הגדולים המצויים על קלף שקובעים בבית הנכנסת לפני העמוד או שאר מקומות שקובעים אותה תחת טבלא של זכוכית, לית לן בה, ולא קפיד רק על אותן שפניחין בסדורים משעמא דלעיל, וגם ששל הרב בא לידי מחיקת השם פאשר עיניו הוראות שהם הולכים לאבוד

באר הלכה

משנה ברורה

א * שיהא הוא מעורר השחר. * נכון מאד לזהר לומר קדם כל שלש תפלות הודאת הנהי רצון המבאר בירושלמי פרק תפלת השחר (פ"ד ה"א), דהיינו בשחרית מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שהוצאתני מאפלה לאורה, * ובמנחה מודה אני וכו' שפשם שזימתי לראות כשהחמה במזרח כף ימיני לראותה במערב, בערבית יהי רצון כו' בשם שהייתי באפלה והוצאתני לאורה כן תוציאני מאפלה לאורה:

* **הוא כ"ל גדול בתורה וכו'.** הרוצה לקיים שויתי פארי יתור דקיים מה שכתב בשם ספר החנוף, ומפני גדל חביבתם העתיקים פמה גדולים בספריהם, וזה לשון החנוף [בהקדמתו], ובסימן כ"ה כ"ו ת"ז ת"ח תל"ב תפ"ו: שש מצות חייבן תמיד לא יפסקו מעל האדם אפלו רגע אחד כל ימיו, וכל זמן וכל רגע שחשב בהן קים מצות עשה, ואין קץ למתן שכר המצות, ואלו הם, (א) להאמין שיש אלה אחד בעולם שהמציא כל המצאות, ומחפצו ורצונו הוא כל מה שהוא עכשיו ושהיה ושהיה לעדי עד, ושהוא הוציאנו ממצרים ונתן לנו התורה. וזהו מצות עשה דחייב (שמות כ ב) אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וגו', ופרוש, תרעו ותאמרו שיש לעולם אלה המשגיח שהרי הוצאתיך מארץ מצרים. (ב) שלא נאמין בשום אלהים זולתו, שנאמר (שם פסוק א) לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, ואפלו מודה שהקדוש ברוך הוא שולט על הכל רק שדמה בדעתו שסמך הנהגת העולם למלאך או לכוכב כרי זה מודה בעבודה זרה ועובר על לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, אלא נאמין שהקדוש ברוך הוא בעצמו ובקבוצו משגיח בכל העולמות ואין לשום נברא פת לעשות דבר בלתי רצונו, ולכן נקרא הקדוש ברוך הוא אלהי האלהים. (ג) ליתרו שנאמר (דברים ו ד)

א (א) לעבודת בוראו. * פי לכה נברא האדם כמו שאמר הכתוב (ישעיה מג ה) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו'. ואף (6) אם ישיאנו יצרו בהרף לומר 'איך תעמד בפקר כי הקר גדול, או ישיאנו בקרין לומר 'איך תעמד ממסתך ועדין לא שבעת משנתך, יתגבר עליו ואל ישמע לו, ויחשב בנפשו, אלו היה נצרך לעמד לשרת לפני מלך בשר ודם פמה היה זהיר וזריז לעמד בהשקמה להקין עצמו לעבודתו, כל שפן וקל וחמר כן בנו של קל וחמר לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: (ב) השחר. * בשל"ה (מסכת חולין דף חיים אות ה) כתב סוד, לחבר יום וליילה בתורה או בתפלה הן בפקר הן בערב. ומיד כשיתעורר משנתו ואינו רוצה לישן יטל דיוי אף שגשאר משכב, ומפל שפן שלא ילך ארבע אמות בלי נטילת ידים, וצריך מאד לזהר בזה, ובהר"ק הקדוש (3) מפליג עבור זה בענישו למאד, כי הוא משהה על עצמו רוח השמאה. (ג) ומפל מקום חלילה לעבר שום אסור עבור חסרון נטילת ידים, כגון לעצר עצמו מלהשתין על ידי זה או לקח מים שהכין חברו עבור עצמו אם לא שבררו לו שיתן תכף תמונתם אחרים, ויש שנכשלין בזה. * אם ארע שהמים רחוקים ואין לו מי שיקרבם אליו, נהגו קצת מבצלי הנפש שהולכים פחות פחות מארבע אמות, וכתב השערי תשובה (סק"ב) על זה דלא נהירא, דעדיף יותר שילכו במרוצה שלא להשהות רוח רעה על דיו. (ד) אין לסמוך על זה פי אם בשעת הדחק. אם ארע כשמשפים בלילה שאין לו מים לטל ידיו שלש פעמים פראוי להעביר רוח השמאה, אף על פי כן (5) חלילה לו לבטל מדברי תורה משום זה עד שיאיר היום, * אלא יטל מעט או ינקה ידיו בכל מידי דמנקה ויברך וילמד, כדיו התלמוד והפוסקים: (ג) שהצבור מתפללין. * והיינו אף על פי (1) שלא יעבר זמן תפלה, מפל מקום מצוה עם הצבור. ועין לקמן סוף סעיף קטן ט': (ד) הצדיקים. * והיינו שיציר בנפשו תמיד אף שהיה עומד לפני השם יתברך, כי הקדוש ברוך הוא מלא כל הארץ כבודו. וכתבו בשם האר"י זכרוננו לברכה (פ"י ע"ז חיים שער הנהגת הלימוד פ"א) שיציר שם הנה"ה תמיד נגד עיניו בנקוד 'יראה' כזה: יהיה, וזהו סוד שויתי ה' לנגדי תמיד, וזה תועלת גדול לענין היראה. ויש שהיו רגילין מחמת זה לעשות מנורות של קלף מצויים להניח בסדורים וכותבים בהם שויתי ה' וגו' כן ארבע אותיות, ושאר שמות, ומנוחה כזה היתה נקראת בשם 'שויתי', והטעם הוא בכדי שיהיה נזכר שלא לשיח שיהיה בטלה בתוך התפלה מאימת השם. וכתב בשערי תשובה (סק"א) בשם התבואות שור שראוי

שער הציון

א (6) מטור: (3) עין בשערי תשובה (סק"א): (2) פשוט: (7) שערי תשובה (שם): (8) שלחן ערוך של הגר"ז (מהר"ח ז"ל): (1) פרי מגדים (מש"ז סק"ב):

הלכות הנהגת אדם בבוקר סימן א

הכתוב כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו'. ואף אם ישאנו [יפתנו] יצרו בחורף לומר איך תעמוד בבוקר כי הקור גדול, או ישאנו בקיץ שהלילות קצרים לומר איך תעמוד ממתוך ועדיין לא שבעת משנתך^{טז}, בכל זאת יתגבר עליו ולא ישמע לו.

ס"ק ב

בש"ה כתב סוד לחבר יום ולילה בתורה או בתפלה הן בבוקר הן בערב, כלומר שיעסוק בתורה ותפלה בזמן שנגמר היום ומתחיל הלילה, וכן כשנגמר הלילה ומתחיל היום, כדי שיצא מהיום ללילה ומהלילה ליום מתוך דברי תורה^{יז}. ומיד כשיתעורר משנתו ואינו רוצה לישן יטול ידיו אף שנשאר מושכב. ומכל שכן שלא

זה לא יבואו לידי חטא^{יח}, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו שאינו שם לב למעשיו, כשיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול שאז הוא מתבונן אם מעשיו ראויים להעשות לפני המלך, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו שאינו שם לב לדיבוריו, כדבורו במושב המלך שאז מחשב היטב את דיבוריו אם הם ראויים להאמר לפני המלך^{יט}. כל שכן כי כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקדוש ברוך הוא אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו^כ כמו שנאמר אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה', מידי יגיע אליו היראה^{כא}.

ס"ק א

כי לכתב - לעבודת הכורא נברא האדם, כמו שאמר

ציונים והערות

המלכים הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו, מיד יגיע אליו היראה וכו'. ויש נפש שפלה בטבעה ותולדתה ממקור חוצבה ממדרגות תחתונות דעשרה ספירות דעשיה, ולא תוכל למצוא במחשבתה האלהות כי אם בקושי ובחזקה, ובפרט אם הוטמאה בחטאת נעורים שהעונות מבדילים כו' [נמש"ש בס"ח סי' ל"ה], ומכל מקום בקושי ובחזקה שתחזק מאד מחשבתו באומץ ויגיעה רבה ועומק גדול להעמיק בגדולת ה' שעה גדולה, בודאי תגיע אליו עכ"פ היראה תתא^{כב}.

טו. בספר מסילת ישרים (פ"ה) כתב: אך דרך קניית היראה הזאת, הוא ההתבונן על שני ענינים אמתיים, האחד הוא, היות שכונתו יתברך נמצאת בכל מקום שבעולם, ושהוא יתברך משגיח על כל דבר קטן וגדול אין נסתר מנגד עיניו, לא מפני גדול הנושא, ולא מפני פחיתותו, אלא הדבר הגדול והדבר הקטן הנקלה והנכבד הוא רואה והוא מבין בלי הפרש וכו', וכיון שיתברר לו שבכל מקום שהוא, הוא עומד לפני שכונתו יתברך, אז מאלה תבוא בו היראה והפחד פן יכשל במעשיו, שלא יהיו כראוי לפי רוממות כבודו, והוא מה שאמר דע מה למעלה ממך, עין רואה ואזן שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבים, כי כיון שהשגחת הקב"ה על כל דבר, והוא רואה הכל, ושומע הכל, ודאי שכל המעשים יהיו עושים רושם, וכלם נכתבים בספר אם לזכות או לחובה. ואמנם הדבר הזה אינו מצטייר היטב בשכל האדם אלא על ידי התמדת ההתבוננות וההסתכלות הגדול, כי כיון שהדבר רחוק מחושינו לא יצייר השכל אלא אחר רוב העיון וההשקפה, וגם אחר שיציריהו יסור הציור ממנו בנקל אם לא יתמיד עליו הרבה.

טז. כל זה לשון הטור. והקשה הב"ח מדוע בחורף הזכיר הטור איך תעמוד בבקר, ובקיץ לא הזכיר 'בקר'. ותירץ בשם רבו שבחורף היצר מפתחו איך תעמוד בבקר שהקור גדול ולא תוכל לכוון בתפילתך מחמת הקור, מוטב שתמתין עד שתעלה השמש ויתחמם האויר קצת. אבל בקיץ לא שייך זה, כי בבקר לפני שהשמש עולה, עדיין אינו חם כל כך כמו כשהשמש עולה, ע"כ מפתחו שעדיין לא שבעת משנתך ולא תוכל לכוון בתפילתך, מוטב שתמתין עד שתהיה שבע משנתך ואז תוכל לכוון. ובמאמר מרדכי (ק"ה) כתב דבחורף שפיתוי היצר הוא על מה שהקור גדול, הוצרך לומר בבקר, כי אם יאמר לו איך תעמוד והקור גדול, אם כן לעולם לא יעמוד כל זמן הקור, לכן צריך לומר שמפתחו שאין לו לעמוד מוקדם בבקר כשהקור עדיין גדול, אבל בקיץ שפיתוי היצר הוא שעדיין לא שבעת משנתך, ברור הוא שהיינו דוקא בבקר שעדיין לא שבע משנתו. וכתב עוד דבאמת לא קשיא מידי, שכן הוא דרך הפוסקים שאין כותבים דבריהם בדקדוק כמו שבקיץ כתב איך תעמוד ממתוך ובחורף לא כתב כן. אך בספר רוח חיים (הגהות שו"ע ק"ה) כתב שבדוקא נקט בקיץ איך תעמוד ממתוך ובחורף לא, כי בחורף שהלילות ארוכים וכבר שבע האדם משינתו, דרך בני אדם לקום ממתנם ונשארים בביתם המוסק והמחומם, והיצר מפתחו שלא יצא להתפלל בית הכנסת עם הציבור כיון שבחורף הקור גדול, ע"כ אין אומר לו איך תעמוד ממתוך, כיון שכבר עמד. אבל בקיץ שהלילות קצרות ואין האדם שבע משנתו, היצר מפתחו שימשיך לשכב, וע"כ אומר לו איך תעמוד ממתוך ועדיין לא שבעת משנתך.

יז. כתב בספר ארצות החיים (המאמר ללחן ק"ו), דממה שאמרו

לכתוב שזהו כלל גדול במעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים, שהם יכולים לשום מחשבתם בה' כל היום, אבל שאר בני אדם צריכים ליהדר שעל כל פנים בעת תפלתם ישימו פחד ה' לנגד עיניהם וידעו לפני מי הם מתפללים. ובספר פתח הדביר כתב דודאי בכל עת ורגע צריך שיחשוב כאילו שכונה כנגדו שלא יקל ראשו בשום ענין, מ"מ בשעת התפלה צריך להוסיף עליו מורא שמים ביותר כיון שהוא מדבר עם ה' לנוכח ומתפלל לפניו. והגד"א בביאוריו ציין את מקור הדברים ממה שאמרו בברכות (פג.), 'דרש בר קפרא איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין בה - בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך' (משל ג ו), כלומר בכל ענייך דע את ה'. י. כן כתב בספר יפה ללב (מ"א סי' א אות ד), עפ"י מה המשנה באבות (פ"ג מ"ב) 'הסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה, דע מה למעלה ממך, עין רואה, ואזן שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבין', ופירש התויו"ט דע מה למעלה ממך - כענין שנאמר שויתי ה' לנגדי.

יא. כן כתב הרמב"ם בספר מורה נבוכים (מ"ג פ"ב) וז"ל: אין ישיבת האדם ותנועתו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כשיבתו ותנועתו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבורו במושב המלך, ומפני זה מי שיבחר בשלמות האנושי ושיהיה איש האלהים באמת, יעור משינתו וידע שהמלך הגדול המחופף עליו והדבק עמו תמיד, הוא גדול מכל מלך בשר ודם וכו', ובעבורו הוא תמיד עמנו משקיף ורואה, אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' והבן זה מאד. ודע כי כאשר ידעו זה השלמים, תגיע אליהם מן היראה והכניעה ופחד השם ויראתו ובהשם ממנו, בדרכים אמתיים לא דמיוניים. ובספר חסידים (סי' לו) כתב: 'המדבר ואינו חושש כי אם דבורו, ואינו חושב בבוהן כליות היודע דבריו ושבתו וקומו וכל צעדיו יספור, וכל דבריו לנוכח השכינה והגבורה, שנאמר אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאום ה', האדם ההוא איננו בדרך טובה, כי משפט האדם לחשוב כבוראו תמיד ולשוותו נגד פניו, שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד'.

יב. כתב המקנה (קידושין לא. ד"ה שם אמר) שיש להבין דברי השו"ע מה שהביא ק"ו ממלך בשר ודם, כי לכאורה אין המשל מספיק, כי אף שיפחד לב האדם לבוא לבית המלך, מ"מ כשהוא רגיל עמו וקרוב אליו, מתמעט פחדו ויראתו מחמת רגילותו עמו, וא"כ יותר רגיל האדם עם המלך הגדול והקדוש ומאשר עם מלך בשר ודם, כי הקב"ה מלא כל הארץ כבודו וכו'. וביאר שהענין הוא כי השי"ת אין סוף לגדולתו, וכל מה שיתקרב האדם אליו ומקבל מורא שמים מתקרב אליו בכל עת יותר, נמצא מגיע אליו אור חדש בכל עת יותר, ובכל יום הוא מתקרב אל המלך יותר, נמצא בכל פעם הוי כמו בתחילה, וזהו שויתי ה' לנגדי תמיד, שבכל עת מגיע הפחד והמורא מן האור המתגלה אליו.

יג. כתב בספר יפה ללב (שם אות ו) ובעל נפש אל יוציא מחשבה זו מנגד עיניו ויעמיק בה והיה לאיש צדיק, ויום יוסיף בפרישות ודבקות בו יתברך ובתורתו.

יד. בספר התניא (ליקו"ט פ"ק מ"ג) כתב: 'יש נפש זכה בטבעה שמיד שמתבוננת בגדולת ה' יגיע אליה היראה ופחד ה', כמו שכתוב בשו"ע או"ח סימן א' כשיתבונן האדם שהמלך הגדול מלך מלכי

פסקי הרב

סעיף א כל שכן שישם האדם אל לבו שהמלך הגדול וכו' מיד יגיע אליו היראה וההכניעה וכו'. כתב זולמן הרב (מהדו"ט סי"ה) וחס לא יגיע אליו מיד, ועיניו הרבה נענין זה עד שיגיע אליו, וגם ישוה נמשושה שלמה על כל עונותיו, שהם המונעים מהגיע אליו היראה, כמו שכתוב עונותיכם היו מנדילים וגו'.

הלכות הנהגת אדם בפקר סימן א

הלכות הנהגת אדם בפקר

א דין השפמת הבקר. ובו ט' סעיפים:

א. טור. ב. ירושלמי (ברכות פ"א ה"א).

א * יתגבר (ב) [א] פארי לעמד בפקר (א) לעבודת בוראו, * שיהא הוא מעורר (ג) [ב] (ב) השחר. הגה: ועל כל פנים לא יאחר זמן התפלה (ג) שהצבור מתפללין (טור). הגה: (א) [ג] שויתי ה' לנגדי תמיד (מסילס טו ט), * הוא כלל גדול בתורה ובמעלות (ד) הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כשיכתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבורו במושב המלך. * כל שפן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקדוש ברוך הוא אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו כמו שנאמר (יחזקאל כג טז) 'אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה', מיד יגיע אליו היראה

שערי תשובה

באר היטב

א [א] פארי. עין באר היטב. ועין ט"ז (סק"א) שכתב שעקר הגבורה הוא נגד היצר הרע ואמר פארי כו', ונראה שהוא על דרך שאמרו ביומא דף ס"ט (ע"ב) נפק אתא כגוריא דנוקא מבית קדש הקדשים, ולזה אמר שיתגבר פארי נגדו: [ב] השחר. עין באר היטב. ובבב"ב יוסף (סק"א) כתב דביתו שלפניו ליתא. אף בהר"ק כתב ד' דף ' איתא, שכתב, ועל דא אתחייב מיתה לשמיא, וכתב שצריך לטל דיוי אף על פי שאינו רוצה לקום. ואם ארע שהמים רחוקים ואין לו מי שיקרבו אליו, נהגו קצת מבצלי הנפש שהולכים פחות פחות מארבע אמות עין שם. ולא נהירא לעניות דעמי ודעמי ודעמי ודעמי במרוצה שלא להשהות רוח רעה השונה על דיו. ובשו"ת שכותב יעקב חלק ג' סימן א' כתב שאין נזהרים מליילך ארבע אמות בלי נטילת ידים, ויש לומר שפסקו את עצמם על זה ד' שמעון בן אלקנה סבירא ליה בבב"ב (מה) דכלא ביתה פארבע אמות דמנא, עין שם. ופשוט שאין לסמוך על זה אם בשעת הדחק. ועין באר היטב רכה סעיף קטן ד', ועין לקמן סימן ד' (סק"א) מה שכתבתי בזה: [ג] שויתי ה'. עין באר היטב. וראיתי בכתבי

א (ב) פארי. עין בהלכות קטנות חלק ב' סימן ג' ובספר בני חיים (הגה"ט סק"א): **(ג) השחר.** בשל"ה (מסכת חולין דף חיים אות ה) כתב סוד, לחבר יום וליילה בתורה או בתפלה הן בפקר הן בערב. ומיד כשנעור משנתו יטל דיו וכו' ויצל מהוצאת שכבת זרע, ומכל שפן אם אינו רוצה לישן אף שגשאר משכב. של"ה (שם אות כה). כתב בספר תולעת יעקב (סוד נטילת שחיטה), איתא בהר"ק, תהולף שחרית ארבע אמות ולא נטל דיו חייב כו' ער פאן, ותמה הבי"ח (סי' ד סק"א) על רבנו בית יוסף שלא כתבו. ונראה משום הרבא דרבא אין ימולין לזהר בקר ומוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, משום הכי לא כתבו. שירי ננסת הגדולה (הגה"ט סק"א), וכן כתב דמשק אלקנהו (עמ"ס חולין פ"ח טו יא אות כט). ועין ביד אהרן סימן ד' בהגהת הטור: (א) שויתי ה'. שיציר שם הנה"ה תמיד נגד עיניו בנקוד פנה, יהנה, ונה סוד שויתי ה' לנגדי תמיד, ונה תולעת גדול

כן דודי זקני הרב הקסיד האלהי מורנו הרב רבנו זלמן לוקאוור זכרונו לברכה על מה כן ארבע אותיות ושאר שמות, והמנוחה כזה היתה נקראת בשם 'שויתי', והטעם הוא בכדי שיהיה נזכר שלא לשיח שיהיה בטלה בתוך התפלה מאימת השם אשר לנגד עיניו, וכתב על זה בשם דודי אדוני אבי זקני הגאון בעל תבואות שור שאמר במליצתו הצחה אם לא שויתי ירוממתי (תהלים קלא ב), רצונו לומר שייכל לנגד שיהיה אף בלא השויתי, והתעורר מאד על זה לפי ששל הרב אינם משמרים כראוי ותשפכנה בראש כל חנויות, ועל דרך שאמר בראש השנה דף י"ח עמוד ב' ששל דבטילת אדרכתא מן שטריא שפאזוה יום טוב, ולכן גם בנה ראוי לאור חיל לבטל המנהג, והאריך בדברי נעם. ונראה דבמנורות הגדולים המצדדים על קלף שקובעים בבית הנכנסת לפני העמוד או שאר מקומות שקובעים אותה תחת טבלא של זכוכית, לית לן בה, ולא קפיד רק על אותן שפניחין בסדורים משעמא דלעיל, וגם ששל הרב בא לידו מחיקת השם פאשר עיניו הוראות שהם הולכים לאבוד

באר הלכה

משנה ברורה

א * שיהא הוא מעורר השחר. * נכון מאד לזהר לומר קדם כל שלש תפלות הודאת הנהי רצון המבאר בירושלמי פרק תפלת השחר (פ"ד ה"א), דהיינו בשחרית מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שהוצאתני מאפלה לאורה, ובמנחה מודה אני וכו' שפשם שזימתי לראות כשהחמה במזרח כף ימיני לראותה במערב, בערבית יהי רצון כו' בשם שהייתי באפלה והוצאתני לאורה כן תוציאני מאפלה לאורה:

*** הוא כ"ל גדול בתורה וכו'.** הרוצה לקיים שויתי פארי יתקן מה שכתב בשם ספר החנופה, ומפני גדל חביבתם העתיקים פמה גדולים בספריהם, וזה לשון החנופה [בהקדמתו], ובסימן כ"ה כ"ו ת"ז ת"ח תל"ב תפ"ו: שש מצות חייבן תמיד לא יפסקו מעל האדם אפלו רגע אחד כל ימיו, וכל זמן וכל רגע שחשב בהן קים מצות עשה, ואין קץ למתן שכר המצות, ואלו הם, (א) להאמין שיש אלה אחד בעולם שהמציא כל המצאות, ומחפצו ורצונו הוא כל מה שהוא עכשיו ושהיה ושהיה לעדי עד, ושהוא הוציאנו ממצרים ונתן לנו התורה. וזהו מצות עשה דחייב (שמות כ ב) אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וגו', ופרוש, תרעו ותאמינו שיש לעולם אלה המושגים שהרי הוצאתיך מארץ מצרים. (ב) שלא נאמין בשום אלהים זולתו, שנאמר (שם פסוק א) לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, ואפלו מודה שהקדוש ברוך הוא שולט על הכל רק שדמה בדעתו שסמך הנהגת העולם למלאך או לכוכב כרי זה מודה בעבודה ונה ועובר על לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, אלא נאמין שהקדוש ברוך הוא בעצמו ובכבודו משגיח בכל העולמות ואין לשום נברא פת לעשות דבר בלתי רצונו, ולכן נקרא הקדוש ברוך הוא אלהי האלהים. (ג) ליתדו שנאמר (דברים ו ד)

א (א) לעבודת בוראו. * כי לכה נברא האדם כמו שאמר הכתוב (ישעיה מג ו) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו'. ואף (ב) אם ישיאנו יצרו בהרף לומר 'איך תעמד בפקר כי הקר גדול, או ישיאנו בקרין לומר 'איך תעמד ממסתך ועדין לא שבעת משנתך, יתגבר עליו ואל ישמע לו, ויחשב בנפשו, אלו היה נצרך לעמד לשרת לפני מלך בשר ודם פמה היה זהיר וזריז לעמד בהשקמה להקין עצמו לעבודתו, כל שפן וקל וחמר כן בנו של קל וחמר לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: (ב) השחר. * בשל"ה (מסכת חולין דף חיים אות ה) כתב סוד, לחבר יום וליילה בתורה או בתפלה הן בפקר הן בערב. ומיד כשיתעורר משנתו ואינו רוצה לישן יטל דיוי אף שגשאר משכב, ומכל שפן שלא ילך ארבע אמות בלי נטילת ידים, וצריך מאד לזהר בזה, ויבזה הקדוש (ג) מפליג עבור זה בענישו למאד, כי הוא משהה על עצמו רוח השמאה. (ד) ומכל מקום חלילה לעבר שום אסור עבור חסרון נטילת ידים, כגון לעצר עצמו מלהשתין על ידי זה או לקח מים שהכין חברו עבור עצמו אם לא שבררו לו שיתן תכף תמונתם אחרים, ויש שנכשלין בזה. * אם ארע שהמים רחוקים ואין לו מי שיקרבו אליו, נהגו קצת מבצלי הנפש שהולכים פחות פחות מארבע אמות, וכתב השערי תשובה (סק"ב) על זה דלא נהירא, דעדיף יותר שילכו במרוצה שלא להשהות רוח רעה על דיו. (ז) אין לסמוך על זה כי אם בשעת הדחק. אם ארע כשמשפים בלילה שאין לו מים לטל דיו שלש פעמים פראוי להעביר רוח השמאה, אף על פי כן (ח) חלילה לו לבטל מדברי תורה משום זה עד שיאיר היום, * אלא יטל מעט או ינקה דיו בכל מידי דמנקה ויברך וילמד, כדיו התלמוד והפוסקים: (ג) שהצבור מתפללין. * היינו אף על פי (ו) שלא יעבר זמן תפלה, מכל מקום מצוה עם הצבור. ועין לקמן סוף סעיף קטן ט': (ד) הצדיקים. * דהיינו שיציר בנפשו תמיד אף שהוא עומד לפני השם יתברך, כי הקדוש ברוך הוא מלא כל הארץ כבודו. וכתבו בשם האר"י זכרונו לברכה (פ"י ע"ז חיים שער הנהגת הלימוד פ"א) שיציר שם הנה"ה תמיד נגד עיניו בנקוד 'יראה' כזה: יהנה, ונה סוד שויתי ה' לנגדי תמיד, ונה תולעת גדול לענין היראה. ויש שהיו רגילין מחמת זה לעשות מנורות של קלף מצדדים להניח בסדורים וכותבים בהם שויתי ה' וגו' כן ארבע אותיות, ושאר שמות, ומנוחה כזה היתה נקראת בשם 'שויתי', והטעם הוא בכדי שיהיה נזכר שלא לשיח שיהיה בטלה בתוך התפלה מאימת השם. וכתב בשערי תשובה (סק"א) בשם התבואות שור שראוי

שער הציון

א (ב) מטור: (ג) עין בשערי תשובה (סק"א): (א) פשוט: (ד) שערי תשובה (שם): (ט) שלחן ערוך של הגר"ז (מהר"ח ז"ל): (י) פרי מגדים (מש"ז סק"ב):

לזכות הר"ר אברהם דוד וזוג' מרת שרה מנריקם וכל יוצ"ח שיחיו, לברכה והצלחה ברו"ח, שמחה ונחת מכל יוצ"ח, כבירות נופא והרחבת הרעת עמו"ש לוח עמוד הימני יום ד' כ"ג ניסן תשס"ז * יום ה' כ"ח אדר תשע"ב * יום ו' ה' אדר תשע"ו * שב"ק י"א אדר א' תשפ"ב

הלכות הנהגת אדם בבוקר סימן א

[א] שהזוהר כתב שיש חיוב מיתה על זה.

ויברך ברכות התורה וילמוד, כדין התלמוד והפוסקים שגיי בזה.

ס"ק ג

היינו אף על פי שיוכל להתפלל אחר הזמן שהציבור מתפללין ועדיין לא יעבור זמן תפילה שהוא עד סוף ארבע שעות מתחלת היום, מכל מקום מצוה להתפלל עם הצבור, ולכן לא יאחר הזמן הזה. ועיין לקמן סוף סעיף קטן ט' שמי שאינו יכול להשכים קודם אור הבוקר מחמת שהוא חלש בטבעו, או שהוא יודע בעצמו שאם יקום באשמורת יישן בעת התפלה, מוטב לישן כל הצורך. ומכל מקום יהיה זהיר מאוד לקום שעה ולפחות חצי שעה קודם קריאת השמש לבית הכנסת, כדי שיהיה יכול להכין עצמו להתפלל בצבור ובנקיטת.

ס"ק ד

דהיינו שיצייר בנפשו תמיד איך שהוא עומד לפני השם יתברך, כי הקדוש ברוך הוא מלא כל הארץ כבודו.

ילך ארבע אמות בלי נטילת ידים, וצריך מאד לזוהר בזה, ובזוהר הקדוש מפליג עבור זה בענינו למאד, כי הוא משהה על עצמו רוח הטומאה. ומכל מקום חליצה לעבור שום איסור עבור חסרון נטילת ידים, כגון לעצור עצמו מלהשתין שעובר על 'בל תשקצו' על ידי זה, או ליקח מים שהכין חבירו עבור עצמו שיש בזה חשש גול, אם לא שברור לו שיתן תיכף תמורתם מים אחרים, ויש שנכשלין בזה.

אם אירע שהמים רחוקים ואין לו מי שיקרבו אליו, נהגו קצת מבעלי הנפש שהולכים פחות פחות מארבע אמות, כמו שאמרו בשבת (ק"ג:) שהילוך פחות מארבע אמות לא נקרא הילוך. וכתב השערי תשובה על זה דלא נהירא, דעדיף יותר שילכו במרוצה שלא להשהות רוח רעה על ידיו. יש אומרים דלענין זה שלא לילך ארבע אמות בלי נטילת ידים, אמרינן כולא ביתא כארבע אמות דמייה, אבל אין לסמוך על זה כי אם בשעת הדחק. אלא יטול מעט או ינקה ידיו בכל מידי דמנקי

ציונים והערות

החיים (דף ט"ז). דלא קשה מידי על הבית יוסף, כי בספר הזוהר שלפנינו ליתנהו להני מילי. וכן כתב בשו"ת תשובה מאהבה (פ"א סי' יז) וז"ל: חפשי בספר הזוהר יגתי ולא מצאתי וכו', ולענ"ד ליתא בזוהר כלל, והיא משנת חסידים, והזו"ר הרי זה משובת. אך הברכי יוסף כתב שראה נסחה כ"י בספר הזוהר מוגה מרבנן קשישאי, בהקדמה דף י"ד ע"ב, כלשון שהוא בהדיא על דא אתחייב מיתה לשמיא. וכתב שאחר זמן רב ראה בספר אור הלבנה להרב החסיד מהר"א אזולאי זלה"ה בעל חסד לאברהם, והוא הגהות על הזוהר, אשר שם הביא הנסחה הנזכרת.

כא. בדלקמן סי' ג סי"ז.

כב. באש"ל אברהם (טעשטטט סי' ד) כתב וז"ל: ממו"ח נ"י שמעתי, שהקפידא שבזוה"ק שלא יהלך ארבע אמות בשחרית בלי נטילה, היינו דוקא בעת שקם ממתנתו בשחרית על מנת שלא לישון עוד, מה שאין כן ההולך בלילה לצרכיו על מנת לחזור לישון תיכף, אין קפידא בזה בלכתו בלי נטילת ידים, ולא יהא אלא ספק, נראה דבכה"ג שומעין להקל. אך בספר משמרת שלום (סי' ג אות 6) תמה על דבריו.

כג. וכתב בספר רוח חיים (סי' ז) שצריך לשבת בכל פעם שהולך פחות מארבע אמות, כמ"ש רבנו ירוחם והכלבו המובאים בבית יוסף (סי' רטו וסוף ע"ג) לגבי שבת, שאם לא ישב, אע"פ שעומד, הליכה אחת היא. [וראה מג"א (סי' רטו סק"ט) שכתב שבעומד לפוש סגין].

כד. וכן כתב בסידור בית עובד (דני נטילת ידים אות ג) דאדרבא מצוה לרוץ אל המים כדי למהר להסיר מעליו כח הטומאה, כי מה שאמר הזוהר שההולך ארבע אמות בלא נטילת ידים חייב מיתה, לאו דוקא הולך, דאין עיקר האיסור על מעשה ההליכה, אלא עיקר הקפידא היא על השיהוי, ששואה עליו רוח הטומאה כדי שיעור הילוך ארבע אמות. ובספר רוח חיים (סי' ז) ובספר דברי מנחם (סי' א' הגה"ט אות טו) ובספר פתח הדביר (סי' ז) דחו סברא זו, שמכיון שנאמר בזוהר שההולך ארבע אמות בלא נטילת ידים שחרית חייב מיתה, הרי שהקפידא על הילוך ארבע אמות כפשטן של דברים, ולא על השיהוי.

כה. בן כתב להשבות יעקב (ס"ט) שלדעת הזוהר כל הבית כולו הוי כארבע אמות אפילו הוא מאה אמה, כדעת רבי שמעון בן אלעזר בברכות (פ"ג:).

כו. וכתב הפמ"ג (מש"י סוסק"ט) דלא כן דעת הטור, שכתב ו'אם אינו יכול להשכים קודם אור הבוקר, מכל מקום התפלה אשר היא מועד לכל חי אל יאחר אותה, והיינו שלא יאחר זמן תפלה.

כז. והבאנו בערות שם שכתב בספר משמרת שלום (סי' 6), שפשוט שלא דווקא אם יישן, אלא אפילו אם אין מוחו צלול לתפלה או לשאר עניני עבודת הבורא.

כח. בספר הברית (פ"ז ממ"ז י" פ"ו) כתב וז"ל: תדמה בנפשך בכח המדמה שבך, ששם הוי"ה ברוך הוא בד' אותיותיו כמו שהוא נכתב

בברכות (ג:) שדוד המלך ע"ה היה עוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר, וכיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו וכו', משמע שדי אם לומד עד אחר עלות השחר, אך מדברי הזוהר משמע יש לעסוק בתורה עד הנץ החמה שמגיע זמן תפלה. וכתב שיש לדחות הראיה מדוד המלך ע"ה, שכן דוד עסק בצרכי צבור, ובסימן צ"ג (פ"ד) נפסק שהעוסק בצרכי צבור כעוסק בתורה דמי. ובספר אפיקי מגינים (מיוטס סק"ג) כתב שאם אי אפשר לו לקיים שניהם, יזהר לפחות לקיים בסוף היום לחבר יום ולילה בתורה, דבזה מקיים מצות לא ימוש וכו' והגית בו יומם ולילה.

יח. בספר אגרא דפרקא (אות ט) הביא בשם הרבי ר' זושא מאניפולי שיש לזוהר שלא להציג רגליו על הארץ בלא נטילה, כי בהציג רגליו על הארץ בלא נטילה אי חס ושלום כל היום הרע [שבנפש הבהמית] רודף אחרי להסיתו, וע"ז רמז הפסוק (פסלים לו' ס) 'ותיצב על דרך לא טוב, [אזי ח"ן רע לא ימאס]. והוסיף האגרא דפרקא על דבריו שהטעם בזה שבעוד שברוח מסאבא שורה על ידי האדם, אין ליתן לו שיעור קומה. וכתב בספר משמרת שלום (סי' 6 אות 3) שלפי טעם זה גם אין לעמוד זקוף על מטהו.

יט. בספר ויקרא יהושע כתב דמוכח ביומא (עו:) ובחולין (קו:) שלא היה מנהגם לטול ידים שחרית ביום הכיפורים, שאמרו שם על שמאי הזקן שלא רצה להאכיל לקטן ביום הכפורים משום שיבתא, ופירש רש"י רוח רעה שורה על ידים שלא נטלו שחרית. ולכאורה מוכח דלא כהזוהר. אך שאר ראשונים שם חולקים על רש"י וסוברים שמתור יטול ידיו שחרית ביום הכיפורים, ושיבתא הוא רוח רעה שורה על האוכל כשכא ליתן הפת לתנוק בן ארבע וחמש שנים וחונקת אותו אם לא נטל ידיו באותה שעה, אע"פ שנטל שחרית, כמ"ש התוס' (יומא ד"ה משום, חולין ד"ה הסם) בשם ר"ת.

כ. מקור הדברים הוא מספר תולעת יעקב (פ"ד נטילת ידים ע"ה) שכתב בשם הזוהר 'וההולך ארבע אמות בידים טמאות, חייב מיתה לשמים', והב"ח בסי' ד' הביאו, ותמה על הבית יוסף שהשמיטו.

ותירץ הב"ח לפי שרוב האנשים אינם יכולים להזוהר בזה ומוטב יהיו שוגגים ולא יהיו מזידיים, לכן לא כתבו הב"י. והאליה רבה (ק"ד) כתב עליו שזהו דוחק. וכתב שמצא בדמשק אליעזר (דף טו) שכתב על דברי התולעת יעקב וז"ל: ושמה דוקא בזמננו, כמו לענין גילוי חוונות. עכ"ל. ובזה מתורץ תמיהת הב"ח, שכמו שבזמן הזה נשתנו העיתים ולא חוששים למים או יין מגולים ולא לשתית זוגות כיון שאין שליטה למזיקים, כמו כן לא חוששים היום ללכת ארבע אמות בלא נטילת ידים, דאין לרוח רעה כח לשלוט באדם. ובשו"ת שבות יעקב (פ"ג סי' 6) כתב דמש"ה השמיטו הב"י, לפי שדין זה לא נזכר כלל בש"ס ופוסקים ראשונים, ואדרבא מבואר בברכות (טו.) שבקומו ממתנו יבדוק נקביו ויפנה ואח"כ יטול ידיו ויניח תפילין וכו', וכיון שצריך לפנות ולהכנס לבית הכסא ודאי הוא יתור מארבע אמות, כי לא כל אדם זוכה להיות בית הכסא סמוך למטחו

כל כן. ובברכי יוסף (פ"ק"ב) הביא בשם הר"ם די לונגאנו בדרך